

Đôi lời về Pak Beng và các đập khác trên dòng chính Mekong

Ngô Thế Vinh

BBT. *Bác sĩ Ngô Thế Vinh ở bang California (Hoa Kỳ), tuy làm việc trong ngành y nhưng cũng viết nhiều sách, phần lớn về sông Mekong. Ông cũng đã có chuyến 'phiêu du' ngược dòng lên tận thượng nguồn Mekong. Mới đây, ông bày tỏ nỗi lo sâu sắc về các đập xây dựng trên dòng chính Mekong với báo chí nước ngoài*

PV. *Theo tin từ chính phủ Lào thì đập Pak Beng sẽ tuân thủ cơ chế tư vấn trước của hiệp định Mekong 1995, như vậy hai đập lớn trên dòng chính của hạ Mekong trước đây có tuân thủ hay không? Và cơ chế này có một tác dụng nhất định nào đó để gìn giữ môi trường và quyền lợi của các quốc gia có chung dòng Mekong hay không?*

NTV. "Phát triển thủy điện bền vững" như một khẩu hiệu của mọi dự án thủy điện trên đất Lào, nhưng thực tế không phải như vậy. Pak Beng được kể là con đập dòng chính thứ ba trên lãnh thổ Lào sau hai con đập Xayaburi 1,260 MW và Don Sahong 360 MW đang xây. Ai cũng thấy rằng khi Xayaburi, con cờ domino đầu tiên đã đổ xuống mà không gặp trở ngại gì, lại được sự hậu thuẫn mạnh mẽ của Bắc Kinh thì không có lý do gì Lào không tiếp tục triển khai toàn bộ 9 dự án đập thủy điện dòng chính trong vòng những năm tới.

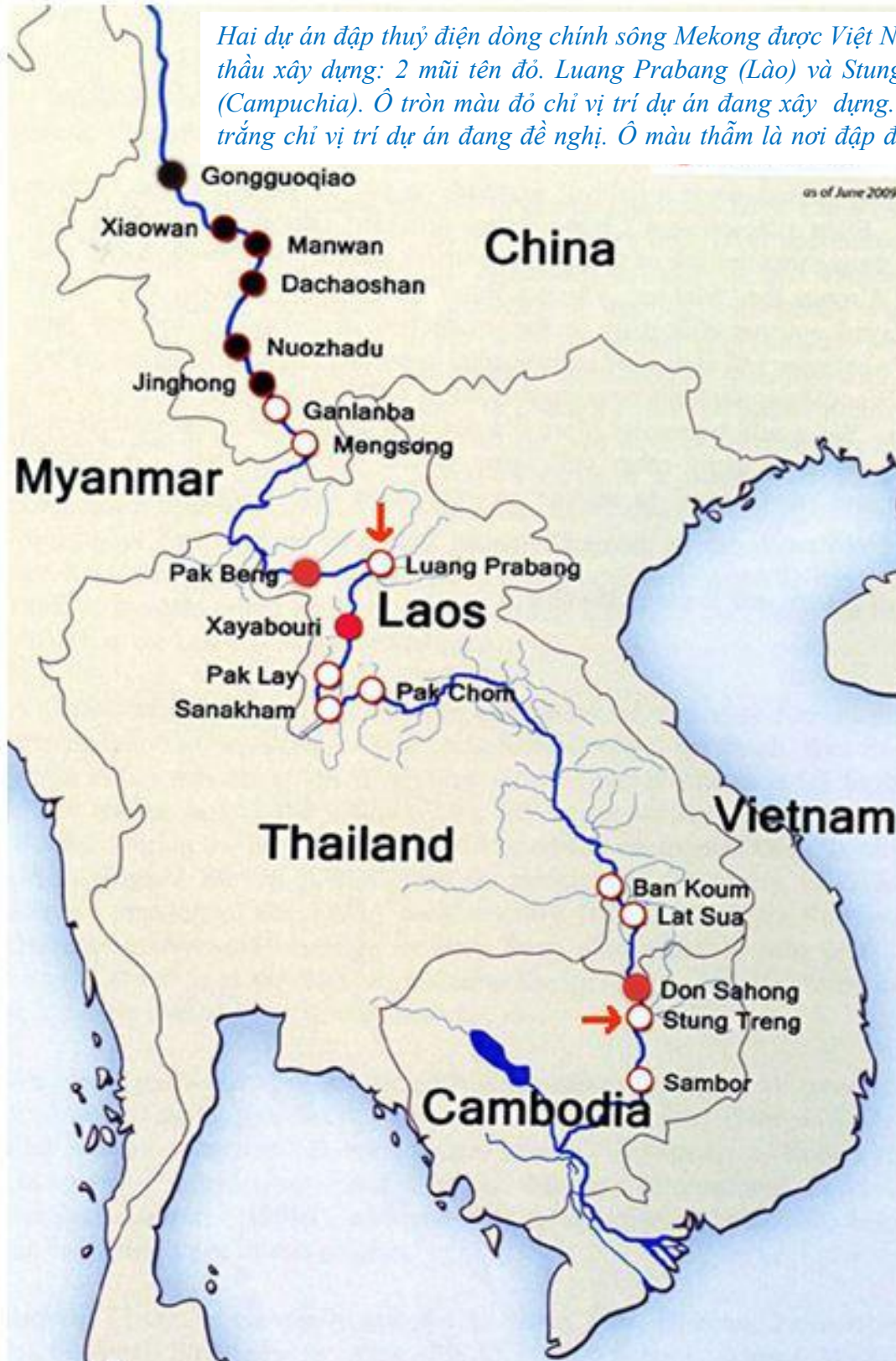
Khó mà tin được rằng đối với đập Pak Beng, Lào sẽ nghiêm chỉnh tuân thủ cơ chế 'tư vấn trước' (gọi tắt theo tiếng Anh là PNPCP) theo tinh thần của Hiệp định Mekong 1995.

Bởi vì điển hình là Xayaburi, đập trên dòng chính đầu tiên ở Lào. Về nguyên tắc dự án Xayaburi phải trải qua cả 3 giai đoạn của tiến trình PNPCA, nhưng Lào đã đơn phương tự thân định rằng tác động xuyên biên giới của đập Xayaburi đối với các quốc gia hạ lưu là "không chắc sẽ xảy ra" nên không cần thiết phải kéo dài thời gian 'tham vấn trước'. Rồi Lào đã bỏ qua giai đoạn III 'Chuẩn Thuận' và cứ tiến hành làm lễ động thổ trước sự ngỡ ngàng của các quốc gia Mekong. Rõ ràng, tinh thần Hiệp định Sông Mekong 1995 ngay từ bước đầu đã bị Lào phá vỡ.

Đề rồi, sau Xayaburi, Don Sahong là quân cờ Domino thứ hai đổ xuống. Cách đây hơn ba năm (3/10/2013), Lào thông báo cho MRC về quyết định xây con đập dòng chính thứ hai: Don Sahong, là đập rất nhỏ nhưng có tác hại vô cùng lớn lao, gây lo ngại cho các tổ chức bảo vệ môi sinh.

Và vẫn cứ theo một "mẫu ứng xử thiếu nhất quán" của nhà nước Lào: không nghe, không hỏi đáp, vẫn tiến hành với tất cả sự thiếu minh bạch. Đập Don Sahong, tuy với danh nghĩa công ty Malaysia MegaFirst đầu tư nhưng đứng sau nó lại là một công ty Trung Quốc (TQ) SinoHydro. Don Sahong thuần túy là một con đập *Made in China*.

Hai dự án đập thủy điện dòng chính sông Mekong được Việt Nam đầu tư xây dựng: 2 mũi tên đỏ. Luang Prabang (Lào) và Stung Treng (Campuchia). Ô tròn màu đỏ chỉ vị trí dự án đang xây dựng. Ô màu trắng chỉ vị trí dự án đang đề nghị. Ô màu xám là nơi đập đã xong.

Vị trí các đập trên dòng chính Mekong

Chánh phủ Lào chứng tỏ là đã không tôn trọng tinh thần của Điều 7 trong Hiệp Ước Hợp Tác Phát Triển Bền Vững Lưu Vực Sông Mekong 1995: *"Các quốc gia thành viên ký kết cùng đồng ý là bằng mọi cố gắng phòng tránh, làm nhẹ hay giảm thiểu những hậu quả tác hại trên môi trường do phát triển và sử dụng Lưu vực Sông Mekong."*

Lào đã và đang đơn phương chọn quyền lợi riêng tư ngắn hạn muốn biến xứ sở họ mau chóng thành xứ Kuwait Thủy Điện Đông Nam Á nhưng với cái giá rất đắt phải trả của chính đất nước Lào và cả các quốc gia lân bang.

Cho dù ba quốc gia Việt Nam, Campuchia, Thái Lan có lên tiếng phản đối qua tổ chức Ủy Hội Sông Mekong (MRC) nhưng vô hiệu với lý do MRC chỉ là một cơ quan tham vấn chứ không có quyền chế tài hay quyết định.

PV. Có ý kiến cho rằng chính các đập ở vùng Trung du Mekong (Lào, Thái Lan, Campuchia) mới ảnh hưởng nặng đến Đồng bằng Sông Cửu Long (ĐBSCL) của Việt Nam hơn là các đập ở Vân Nam, vì một phần nước quan trọng chảy về ĐBSCL do các phụ lưu ở vùng Trung & Hạ du Mekong cung cấp ?

Chúng ta không thể chỉ dựa vào một con số 16% lượng nước sông Mekong đổ xuống từ TQ, để bảo rằng ảnh hưởng chuỗi đập Vân Nam là không đáng kể. Chuỗi đập Vân Nam (TQ) đã khởi đầu phá huỷ sự cân bằng bền vững của toàn hệ sinh thái trong lưu vực sông Mekong, chỉ nguyên dung lượng các hồ chứa Vân Nam ngoài khả năng giữ lại hơn 30 tỉ mét khối nước mà còn chặn lại một trữ lượng rất lớn phù sa xuống tới ĐBSCL.

Có ý kiến cho rằng chính các đập ở Trung & Hạ du Mekong mới ảnh hưởng nặng đến ĐBSCL của Việt Nam hơn là các đập ở Vân Nam, vì có một phần nước quan trọng về ĐBSCL do các phụ lưu ở Trung & Hạ du Mekong cung cấp và nhất là số lượng phù sa bị giữ lại. Thiếu nước, ĐBSCL không chỉ bị khô hạn mà còn gia tăng nạn nhiễm mặn. Sự kiện mất nguồn phù sa không chỉ khiến đất đai ĐBSCL bị cằn cỗi, mà xa hơn nữa theo ThS Nguyễn Hữu Thiện thì do *"ĐBSCL được kiến tạo bởi phù sa sông Mekong hãy còn rất trẻ, nếu không còn phù sa, quá trình kiến tạo sẽ bị đảo ngược, có nghĩa là ĐBSCL sẽ tan rã."*

PV. Với số đập nước trên thượng nguồn, và tình trạng đang xây cất nhiều đập ở hạ nguồn, có thể đặt vấn đề về sự kiểm soát quá lớn của Trung quốc đối với lưu vực Mekong hay không?

Sự phong phú của hệ sinh thái sông Mekong chỉ đứng thứ hai sau sông Amazon (Nam Mỹ). Tiềm năng thủy điện của sông Mekong lên tới 60 ngàn MW.

Ở thượng nguồn, TQ đã hoàn tất 6 con đập trên dòng chính, trong đó có hai con đập lớn nhất: ‘khủng long’ Nọa Trác Độ (Nuozhadu) 5850 MW và ‘đập mẹ’ Tiểu Loan (Xiaowan) 4200 M. Nhìn chung, Bắc Kinh hầu như đã hoàn thành kế hoạch thủy điện của họ trên sông Lancang.

Nhắc tới sự kiện mới đây TQ thành lập *Khối Hợp tác Lancang - Mekong*, một cơ chế bao gồm 6 nước cùng sử dụng sông Mekong, nhưng đó chỉ là một bước chiến lược của họ trong đại kế hoạch ‘*Một vành đai một con đường (One Belt One Road - OBOR)*’, vừa tạo cho mình một hình ảnh ‘hữu nghị’ nhưng thực tế là nhằm tăng thêm ảnh hưởng đưa tới khống chế toàn bộ lưu vực sông Mekong.

Phải thấy rằng TQ có cả một chiến lược "nắm trọn gói" không phải chỉ riêng con sông Mekong, mà cả khối tài nguyên của toàn lưu vực. Với nguồn thủy điện dồi dào, họ sẽ tận khai thác tất cả những vùng hầm mỏ khoáng sản để phục vụ cho con khát năng lượng và nguyên liệu của họ.

TQ đang khống chế toàn lưu vực Sông Mekong, thụ hưởng nhiều lợi lộc nhất trong khi Việt Nam và Campuchia phải gánh mọi tác hại vì là hai quốc gia cuối nguồn.

PV. Lý do mà Lào đưa ra để xây dựng các đập thủy điện có vẻ cũng rất thuyết phục vì giúp họ thoát sự nghèo đói, vậy nếu muốn họ ngưng xây đập thì cộng đồng quốc tế và Mekong có giải pháp gì thay thế?

Cộng đồng quốc tế và ngay chính Việt Nam, Campuchia không hoàn toàn chống lại việc khai thác thủy điện của Lào nhưng luôn luôn đòi hỏi Lào "phát triển thủy điện bền vững".

Bran Ritcher, chuyên gia có kinh nghiệm của Viện Bảo Tồn Thiên Nhiên/(Nature Conservancy), cố vấn về nước cho Liên Hiệp Quốc đã phát biểu: "Để khai thác phát triển nguồn nước tốt, người ta phải thực hiện trên tầm nhìn lưu vực (basin scale). Theo một nghĩa nào đó, người ta phải nhìn Mekong như một bàn cờ (game board), chọn địa điểm nào thì nên xây đập, nơi nào không và có như vậy thì mới duy trì được chức năng môi sinh (ecological functioning) của toàn lưu vực sông Mekong."

Lào thì vội vã tận khai thác thủy điện con sông Mekong, bất kể hậu quả, một động thái có thể ví như chuyện ngụ ngôn: "giết con gà đẻ trứng vàng" họ đang giết cả một hệ sinh thái phong phú của sông Mekong, không chỉ khiến một nước Lào mà toàn lưu vực đang nghèo đi. Người dân Lào thì chỉ được thụ hưởng một phần rất ít từ lợi nhuận nguồn thủy điện, nhưng hưởng lộc nhiều hơn hết là các nhóm lợi ích TQ và Thái Lan. Trong khi những hậu quả tác hại xuyên biên giới của những con đập ấy xuống Campuchia và ĐBSCL của Việt Nam thì không được Lào quan tâm tới.

Hậu quả là một Biển Hồ và một ĐBSCL đang chết dần, và một cuộc tỵ nạn môi sinh đang thầm lặng diễn ra nơi ĐBSCL. Và người dân ĐBSCL thì dường như vẫn chưa có thông tin.

PV. Việt nam chịu nhiều thiệt hại ở ĐBSCL do các đập trên thượng nguồn, nhưng bản thân 1 công ty Việt Nam là PetroVietnam lại nhận thầu xây dựng một con đập ở đó. Việt Nam có nên quyết định rút khỏi dự án này?

Việt Nam cho tới nay chưa có một chiến lược nhất quán và đầy đủ tính pháp lý nhằm bảo vệ con sông Mekong và ĐBSCL. Một mặt lên tiếng chống đối kế hoạch xây dựng đập thủy điện dòng chính Mekong ở Lào, mặt khác Tập Đoàn Dầu Khí Quốc Gia Việt Nam (PetroVietnam Power Corporation) lại đứng tên nhận xây đập Luang Prabang 1410 MW rất sớm từ 2007 và mới đây thôi 2015, Việt Nam vẫn đề nghị Lào gia hạn Biên bản Ghi nhớ (Memorandum of Understanding – MoU) của Dự án Thủy điện Luang Prabang này.

Có lẽ điều mà còn ít người biết, là Tổng công ty Sông Đà, là một doanh nghiệp nhà nước nổi tiếng với công trình Thủy điện Sơn La 2400 MW lớn nhất Đông Nam Á cũng đứng tên nhận thầu Dự án Thủy điện Stung Treng 980 MW là một trong hai đập trên dòng chính Mekong tại Campuchia.

Và tới nay, xem ra Việt Nam chưa có ý định rút ra khỏi hai dự án Luang Prabang và Stung Treng nếu không muốn nói là "bám trụ" hai vị trí này với lý lẽ là trong một kịch bản xấu nhất, Việt Nam vẫn có thể nắm được 2 vị trí chiến lược để bảo đảm có thể chủ động tham gia điều tiết dòng chảy Mekong và thêm một điều nữa, nếu Việt Nam rút khỏi hai dự án này, chắc chắn không ai khác hơn là Trung Quốc sẵn sàng nhảy ngay vào thay thế.